

Bilaga 8: Kvalitetsdeklaration

INNEHÅLL

INNEHÅLL	1
0. SAMMANFATTNING.....	2
1. STATISTIKENS INNEHÅLL.....	2
1.1. STATISTISKA MÅLSTORHETER.....	2
1.2. REFERENSTIDER.....	3
1.3. FULLSTÄNDIGHET.....	3
2. STATISTIKENS TILLFÖRLITLIGHET	4
2.1. TILLFÖRLITLIGHET TOTALT	4
2.2. OSÄKERHETSKÄLLOR	4
2.3. REDOVISNING AV OSÄKERHETSMÅTT	7
3. STATISTIKENS AKTUALITET	7
3.1. FREKVENNS	7
3.2. FRAMSTÄLLNINGSTID	7
3.3. PUNKTLIGHET.....	8
4. JÄMFÖRBARHET OCH SAMANVÄNDBARHET	8
4.1. JÄMFÖRBARHET ÖVER TIDEN	8
4.2. JÄMFÖRBARHET MELLAN GRUPPER.....	8
4.3. SAMANVÄNDBARHET MED ANNAN STATISTIK.....	8
5. TILLGÄNGLIGHET OCH FÖRSTÅELIGHET	8
5.1. SPRIDNINGSFORMER	8
5.2. PRESENTATION	8
5.3. DOKUMENTATION.....	8
5.4. TILLGÅNG TILL PRIMÄRMATERIAL.....	8
5.5. UPPLYSNINGSTJÄNSTER.....	9
6. ÖVRIGT.....	9

0. SAMMANFATTNING

Statens Kulturråd är statistikansvarig myndighet för biblioteksstatistiken i Sverige. Statisticon AB har på uppdrag av Statens Kulturråd genomfört en undersökning av folkbibliotekens verksamhet år 2004. Syftet med undersökningen är att redovisa folkbibliotekens verksamhet.

Undersökningen har genomförts i form av postenkäter till samtliga folkbibliotek (totalundersökning). Två olika frågeformulär har använts. Sjukhusbiblioteken har fått ett enklare formulär där färre uppgifter efterfrågas.

1. STATISTIKENS INNEHÅLL

1.1. Statistiska målstorheter

1.1.1. Undersökningsenhet och population

Statistiken omfattar kommunala bibliotekssystem (både huvud- och filialbibliotek) och bibliotek vid vårdinstitutioner med kommunal biblioteksservice, lånecentraler samt fristående sjukhusbibliotek (där landstinget eller Försäkringskassan är huvudman). Dessutom ingår tre övriga bibliotek som varken är kommunala bibliotek eller sjukhusbibliotek, nämligen Sigtunastiftelsens bibliotek, Svenska Sjömansbiblioteket samt Talboks- och punktskriftsbiblioteket. I tabell 3 i avsnitt 2.2.4 redovisas antal objekt i de olika populationerna.

1.1.2. Variabler

Undersökningen omfattar en rad variabler rörande bibliotekens verksamhet. Samtliga uppgifter samlas in för de kommunala biblioteken. För sjukhusbibliotek och övriga bibliotek inhämtas endast ett antal av de viktigaste variablerna. (markeras med * i tabell 1). I bilaga 4 och 5 i rapporten redovisas frågeblanketterna för kommunala respektive övriga bibliotek.

Övriga variabler gäller bl.a. antal fjärrlån, antal datorer tillgängliga för allmänheten, övriga kostnader, personalen fördelad efter män och kvinnor, söndagsöppet, antal besök vid huvud- och filialbibliotek.

Tabell 1. Variabler

Variabel	Beskrivning
<i>Bokbestånd*</i>	En enhet avser en fysiskt separat volym inklusive inbundna kartor, avslutade tidskriftsårgångar och häften sammanförda till en volym. Som barnböcker räknas de böcker som är uppställda på barnavdelningen.
<i>Referenslitteratur*</i>	Med detta menas de böcker som normalt inte är avsedda för hemlån. Hit räknas också alla böcker inom ämnesområdet Bok- och biblioteksväsen (signum A enligt Sveriges allmänna biblioteksförnings, SAB:s, klassifikationssystem).
<i>Nyförvärv</i>	Till nyförvärv av böcker räknas förutom inköp även gåvor.
<i>AV-medier*</i>	Samtliga fonogram räknas hit. Med musikfonogram menas CD-skivor, grammofon-skivor och ljudband. Kassettböcker och Bok och band redovisas för sig liksom talböcker, varmed avses fonogram som får postbefordras portofritt. Därtill kommer video och DVD.
<i>Utlåning*</i>	All utlåning direkt till allmänheten.
<i>Personal*</i>	Indelningsgrunden för personalen är tjänstemännens befatningar uppdelat på bibliotekariéer samt övrig personal. Med årsverken avses anställningar omräknade till heltidsanställningar (Heltidsanställning = 1 800 timmar/år).
<i>Driftkostnader*</i>	Avser bruttokostnader för biblioteksverksamheten.
<i>Mediekostnader*</i>	Avser samtliga kostnader för inköp av böcker, tidningar, tidskrifter, AV-medier samt inbindning och ombindning
<i>Personalkostnader*</i>	Avser kostnader för personalen
<i>Lokalkostnader</i>	Avser kostnader för hyra, städning och liknande.
<i>Filial</i>	En filial har fast anställd personal, fast mediebestånd samt regelbundna öppettider
<i>Öppethållande</i>	Antal timmar under en genomsnittsvecka under vinterhalvåret.
<i>Aktiva låntagare</i>	De låntagare som under året genomfört minst en transaktion på biblioteket

1.1.3. Statistiska mått

I tabellerna redovisas i första hand totaler och andelar, dessutom finns ett antal nyckeltal.

1.1.4. Redovisningsgrupper

I den tryckta rapporten redovisas statistiken på riks- och länsnivå, samt nyckeltal på kommunnivå. På Kulturrådets webbplats finns samtliga resultattabeller på kommunnivå.

1.2. Referenstider

Uppgifterna avser år 2004. Uppgiften om antalet anställda personer avser den 1 mars år 2004. Öppettider för biblioteken avser antal timmar en "normal" vecka vintertid år 2004. Om det finns ett automatiskt räkneverk för besök avser uppgifterna för antal besökare vid kommunens bibliotek (huvudbibliotek respektive filialer) helåret 2004. Om räkneverk saknas ska biblioteken redovisa antal besök under veckorna 12 och 39.

1.3. Fullständighet

Alla delar av bibliotekens verksamhet omfattas inte av enkäten. Det gäller till exempel författarträffar, sagostunder för barn och utställningar.

2. STATISTIKENS TILLFÖRLITLIGHET

2.1. Tillförlitlighet totalt

Statistiken baseras på en totalundersökning där samtliga 290 kommuner besvarat enkäten. 32 av 35 sjukhusbibliotek har svarat. Samtliga av de tre övriga biblioteken har svarat. Objektsbortfallet i undersökningen är således mycket litet. Biblioteken hämtar i stor utsträckning uppgifterna ur sina interna system, varför lämnade uppgifter kan sägas vara tillförlitliga. Bortfall på enskilda variabler förekommer dock och saknade svar har i så stor utsträckning som möjligt imputerats (se vidare avsnitt 2.2.5 Bearbetning). Det förekommer dock att uppgiftslämnare missförstått vilken uppgift som ska lämnas (se vidare avsnitt 2.2.3 Mätning). Slutsatsen är att undersökningsresultaten totalt sett kan sägas vara tillförlitliga.

2.2. Osäkerhetskällor

2.2.1. Urval och skattningsförfarande

Undersökningen är en totalundersökning varför det inte föreligger något urvalsfel.

2.2.2. Ramtäckning

Med osäkerhetskällan ramtäckning avses att den urvalsram som används antingen saknar bibliotek som ingår i populationen (s.k. undertäckning) eller innehåller bibliotek som inte ingår i målpopulationen (s.k. övertäckning). I denna undersökning är undersökningsenheterna entydigt definierade och inga oklarheter finns rörande vilka bibliotek som ingår i populationen. Den urvalsram som används innehåller samtliga bibliotek i målpopulationen, varken över- eller undertäckning förekommer.

2.2.3. Mätning

Datainsamling

Datainsamlingen har genomförts under perioden december år 2004 till och med september år 2005. Datainsamling har skett genom en postenkät. Påminnelsekort skickades ut vid två tillfällen och därefter påmindes de bibliotek som ännu inte inkommit med svar per telefon. Datainsamlingen har genomförts av Statistiska centralbyrån (SCB) förutom de sista telefonpåminnelserna som utförts av Statisticon AB och Kulturrådet. Tabell 2 redovisar vissa tidpunkter under datainsamlingen.

Tabell 2. Fältarbetsperiod

Tidpunkt	Aktivitet
Slutet av december	Utsändning av enkäter
Mitten av mars	Påminnelsekort
Början av april	Påminnelsekort
Maj-juni	Telefonpåminnelser
September	Datainsamlingen avslutas

Mätfel

Med mätfel avses fel som kan ha uppstått genom att frågor och svar missuppfattats av den svarande. Mätfelens omfattning är okänd, men förmodas vara liten. Däremot är felsummeringar relativt vanliga. Uppgiftslämnaren skall på blanketten dels fylla i uppgifter om olika delkomponenter och därefter summera delkomponenter till en total. Denna summering har i flera fall blivit felaktig och en rättning i efterhand har varit nödvändig. I vissa fall har uppgiftslämnaren saknat möjlighet att ange värdet på delkomponenterna utan endast uppgivit en total.

Drygt 20 bibliotek har missuppfattat frågan ”därav med Internetuppkoppling” i avsnitt 5.2 i frågeblanketten, och istället för detta summerat antalet datorer för sökning i databaser/kataloger och antalet övriga datorer. Dessa felaktigheter har rättats så som är beskrivet i avsnitt 2.2.5.

I några fall har biblioteken inkluderat e-böcker i uppgiften om antal betaldbaser, vilket har fått som konsekvens att antalet betaldbaser blivit orimligt stort. Orimliga värden har ersatts med 2003 års värden.

Uppgiften antal övriga utlåningsställen har troligen tolkats olika, på grund av otydliga definitioner. Omfattningen av detta är okänd.

Uppgiftslämnare

Enkäten har ställts till bibliotekschefen eller motsvarande i varje kommun, och direkt till biblioteksansvarig på de övriga biblioteken.

2.2.4. Svartsbortfall

Svarsandelen i undersökningen är hög, samtliga kommunala och övriga bibliotek har besvarat enkäten och 91 procent av sjukhusbiblioteken. I tabell 3 redovisas undersökningspopulation och svarsandel efter bibliotekstyp.

Tabell 3. Population och svarsandel efter bibliotekstyp

	Kommunala bibliotek	Sjukhus- bibliotek	Övriga bibliotek	Totalt
Population	290	35	3	328
Svar	290	32	3	325
Bortfall	0	3	0	3
Svarsandel	100 %	91 %	100 %	99 %

I undersökningen förekommer partiellt bortfall, det vill säga att data saknas rörande en eller flera uppgifter i blanketten. Saknade värden har imputerats, i första hand med 2003 års värden, och i andra hand med en statistisk imputeringsmetod. Denna beskrivs mer utförligt i avsnitt 2.2.5 Bearbetning.

För att kunna analysera fullständigheten i lämnade svar definierades vilka av undersökningsvariablerna i kommunenkäten som skulle vara ifyllda för att enkäten skulle sägas vara fullständigt ifylld. Dessa variabler uppgår till 48 stycken. Motsvarande analys är ej genomförd för sjukhusbibliotek och övriga bibliotek.

I samband med denna analys har det skapats en ny variabel, som kan anta värden mellan 0 och 48 beroende på antal besvarade frågor i enkäten. Tabell 4 redovisar frekvensfördelningen för denna variabel. Av tabellen framgår t.ex. att knappt en tredjedel av samtliga bibliotek har svarat på samtliga av dessa 48 frågor. Vidare har olika centralmått beräknats utifrån denna variabel. I Tabell 5 kan man utläsa att hälften av biblioteken har besvarat minst 46 (medianen) av de 48 frågorna. Första kvartilen, Q1, tolkas som att 75 procent av samtliga bibliotek har besvarat minst 45 frågor. Den tionde percentilen, P10, tolkas som att 90 procent av samtliga bibliotek har besvarat minst 42 frågor.

Tabell 4. Antal kommunala bibliotek som lämnat fullständiga svar

Antal besvarade frågor	Antal bibliotek	Procent
36- 45	97	33,6
46	49	17,0
47	49	17,0
48	94	32,5

Tabell 5. Centralmått efter antal svar för kommunala bibliotek

Percentil	Antal bibliotek
P10	42
Q1	45
Median	46
Q3	48
P90	48

2.2.5. Bearbetning

Svaren från undersökningen har dubbelinmatats in i två databaser. Skillnader mellan de båda inmatningarna listades. Varje skillnad kontrollerades, och rättades om detta behövdes, i den ena av databaserna. Därefter har data bearbetats och kontrollerats i flera olika steg innan en slutlig analysdatabas skapats. Analysdatabasen utgör grund för tabellsammanställningarna i rapporten.

I det första databearbetningssteget genomfördes rättningar av felaktigt beräknade summor. I de fall biblioteken gjort felaktiga summeringar, det vill säga summan av olika delkomponenter inte är densamma som totalsiffran har en rättning gjorts. Utgångspunkten har då varit att en ny summa beräknats som summan av samtliga delkomponenter. Frågeformuläret innehåller flera ”därav”-uppgifter, och i de fall därav-uppgiften överskrider det totala värdet har därav-värdet satts till detsamma som totalvärdet.

Om samtliga delkomponenter redovisats men summering ej gjorts har summan beräknats. Motsvarande gäller om en totalsumma samt alla utom en delkomponent fyllts i. Den saknade uppgiften har då beräknats med subtraktion.

Saknade värden (partiellt bortfall) har imputerats, i första hand genom att utnyttja 2003 års data och i andra hand genom att använda en statistisk imputeringsmetod. Den största delen av det partiella bortfallet imputerades genom att utnyttja 2003 års data. För de variabler som fortfarande saknade värden användes därefter imputering via nearest neighbor-metoden.

Nearest neighbour-metoden är en statistisk imputeringsmetod som utgår från principen att åsätta ett bibliotek som saknar ett värde, en s.k. mottagare¹, variabelvärdet från ett bibliotek som har ett giltigt värde, en s.k. givare². För att avgöra vilket bibliotek som ska utgöra givare beräknas det euklidiska avståndet³ mellan samtliga par av bibliotek (baserat på de variabler som har värden). Variabelvärdet från den givare som har det minsta euklidiska avståndet till en mottagare åsätts mottagaren⁴. Bevekelsegrunden för detta förfarande är att de två bibliotek som mest liknar varandra avseende samtliga variabler (förutom den variabel där mottagaren saknar värde) torde likna varandra även för den variabel där mottagaren saknar värde och givaren har ett värde. Innan det euklidiska avståndet beräknades standardiserades samtliga variabler till medelvärde 0 och standardavvikelse 1 för att eliminera skaleffekter. Se t.ex. Särndal och Lundström (2005) för en beskrivning av imputeringsmetoden.

2.2.6. Modellantaganden

Objektsbortfallet bland sjukhusbiblioteken har imputerats med 2003 års uppgifter. Det partiella bortfallet har så långt det är möjligt imputerats med 2003 års uppgifter. I det fall där endast totalsumma angivits (år 2004) har information om den relativa fördelningen från år 2003 utnyttjats. Kvarvarande partiellt bortfall har imputerats med nearest neighbor-metoden. De imputerade värdena ingår endast i tabuleringar på läns- och riksnivå, men inte på kommunnivå.

2.3. Redovisning av osäkerhetsmått

Ingen redovisning av osäkerhetsmått görs i undersökningen.

3. STATISTIKENS AKTUALITET

3.1. Frekvens

Undersökningen av folkbiblioteken återkommer årligen.

3.2. Framställningstid

Framställningstid för statistiken är ca 10 månader.

¹ Direkt översättning från engelskans receiver

² Direkt översättning från engelskans donor

³ Det euklidiska avståndet mellan två observationer a och b för p variabler, betecknade $x_{a1}, x_{a2}, \dots, x_{ap}$ samt

$x_{b1}, x_{b2}, \dots, x_{bp}$, ges av $D(a, b) = \sqrt{\sum_{i=1}^p (x_{ai} - x_{bi})^2}$

⁴ Det är via denna princip som metoden har fått sitt namn nearest neighbor ("närmaste granne")

3.3. Punktlighet

Publiceringen följer i huvudsak publiceringsplanen som anger publicering 15 oktober.

4. JÄMFÖRBARHET OCH SAMANVÄNDBARHET

4.1. Jämförbarhet över tiden

Statistik om folkbibliotekens verksamhet har framställts sedan år 1976 och är i stort sett jämförbar över tiden.

4.2. Jämförbarhet mellan grupper

Tabellerna bygger endast på data som samlas in i undersökningen, d.v.s. det finns inga andra källor eller mätningar för den presenterade statistiken vilka kunde haft annorlunda definitioner. I det avseende är statistiken enhetlig.

4.3. Samanvändbarhet med annan statistik

Statistik om bibliotekens verksamhet produceras även av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Resultaten i de båda redovisningarna uppvisar olikheter på flera olika punkter och statistiken är inte helt jämförbar, främst när det gäller personal och ekonomi. Arbetet har påbörjats för att få mätningarna mer enhetliga.

5. TILLGÄNGLIGHET OCH FÖRSTÅELIGHET

5.1. Spridningsformer

Resultaten från undersökningen finns publicerade i rapporten "Folkbiblioteken 2004" i Kulturrådets rapportserie "Kulturen i siffror". Rapporten finns tillgänglig både i tryckt form och på Kulturrådets webbplats www.kulturradet.se. Resultaten finns även tillgängliga i Sveriges statistiska databaser (SSD) www.scb.se.

5.2. Presentation

Publikationen innehåller en textdel där resultaten från undersökningen samt den historiska utvecklingen beskrivs. I en tabellbilaga redovisas resultaten på riks- och länsnivå. Tabellerna innehåller dels en redovisning av i första hand totaler och andelar, och dels ett antal nyckeltal. På Kulturrådets webbplats, samt i SSD finns även resultat på kommunnivå.

5.3. Dokumentation

Publikationen innehåller en beskrivning av undersökningens genomförande.

5.4. Tillgång till primärmaterial

Tillgång till primärmaterial kan erhållas efter prövning från Kulturrådet.

5.5. Upplysningstjänster

Upplysningar om statistiken kan erhållas av Mats Hansson eller Annika Jonsson på Kulturrådet. Telefon 08 – 519 264 00 eller e-post: fornamn.efternamn@kulturradet.se

6. ÖVRIGT

På Statisticon AB har projektledare för biblioteksundersökningen samt författare av rapporttexten varit David Sundén. Åsa Greijer har skrivit kvalitetsdeklarationen samt ansvarat för bearbetning och tabulering av data.

REFERENSER

Särndal, C. E., Lundström, S. (2005) *Estimation in Surveys with Nonresponse*, Wiley.